

*Andrej Rahten, Anton Korošec:
slovenski državnik kraljeve Jugoslavije,
Cankarjeva založba, Ljubljana 2022,
599 strani.*

Čeprav celostne monografske obravnave najmočnejše slovenske politične stranke med svetovnima vojnama še nimamo, pa lahko njen razvoj, delovanje in vpliv v tem obdobju v enovitem besedilu spremljamo skozi dognano poglobitev v politiko in osebnost njenega tedanjega načelnika dr. Antona Korošca. Ob 150-letnici njegovega rojstva jo je izpeljal Andrej Rahten, ki Korošca upravičeno imenuje »slovenski državnik kraljeve Jugoslavije«. Anton Korošec, vodilni slovenski politik v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev/Jugoslaviji, je ključno zaznamoval tedanje politično življenje Slovencev ter njihovo vlogo in položaj v prvi jugoslovanski državi ter vidno vplival na njen razvoj. Z Rahtenovim delom o Antonu Korošču v kraljevi Jugoslaviji je opredeljen pogled na SLS v tem obdobju slovenske novejšje zgodovine, izris Koroščevega političnega portreta v tem času pa omogoča spoznavanje novih razsežnosti zgodovinske resničnosti.

Avtor »slovenskega državnika kraljeve Jugoslavije« nas po uvodnem očrtu politične in državniške poti Antona Korošca, najprej na Spodnjem Štajerskem v avstrijski dobi in nato med svetovnima vojnama v Kraljevini SHS/Jugoslaviji, v svojo obravnavo uvede z znano neprijetno izkušnjo, ki jo je jeseni

1918 v procesu jugoslovanske združitve Korošec doživel z ženevskimi pogajanjmi. Takrat se mu je zaradi odklonilnega stališča srbske politične elite ponesrečila dualistično zamišljena združitvev Države Slovencev, Hrvatov in Srbov ter Kraljevine Srbije v skupno jugoslovansko državo. Nato predstavi ustanovno obdobje Kraljevine SHS, ko je Korošec od jeseni 1920 do sprejema centralistične Vidovdanske ustave junija 1921 postavil temelj svojega avtonomističnega delovanja. Ustavo je, s presledki na različnih ministrskih položajih v letih 1918–1920, dočakal v opoziciji centralistični politiki. Opozicijski položaj je prekinil v času kratkotrajne vlade proticentralističnega opozicijskega bloka v drugi polovici leta 1924, ko je bil znova minister. Štiri leta kasneje je prišel njegov véliki čas. Najprej je prevzel enega od ključnih, morda sploh najpomembnejši portfelj v državi, notranje ministrstvo. Kot notranji minister je, na podlagi svoje napovedi iz leta 1920, da bo boj prihodnosti samo boj med krščanskim socializmom in komunizmom, ostro nastopal proti komunističnemu gibanju. Sedemindvajsetega julija 1928 pa je v kriznih razmerah po velikosrbskem atentatu na poslance federalistične Hrvaške kmečke stranke 20. junija v Narodni skupščini postal edini nesrbski predsednik prvojugoslovanskih vlad. In ob tem še notranji minister. Avtor predstavi Koroščevo premiersko delovanje in nato novo politično krizo konec leta, Koroščev odstop in nastop kraljeve diktature 6. januarja 1929. Takrat se je Korošec, eden od ustanovnih očetov kraljeve Jugoslavije, ki je svoje politično delo posvetil njeni ohranitvi v prepričanju, da s tem zagotavlja najboljši okvir za slovenski narodni razvoj, že tretjič, kot član diktatorske vlade, vključil v akcijo reševanja države; želel je tudi ostati v kraljevi bližini in preprečiti škodo interesom svoje politične strani. Avtor tu opozori še na prvi Koroščevi reševanji Jugoslavije. Najprej jo je reševal, ko je, kljub zameram zaradi ženevske prevare, v letih 1918–1919 konstruktivno deloval v prvi jugoslovanski

vladi in v času sprejemanja ustave leta 1921 uspešno zadržal republikansko opozicijo v lastni stranki, nato pa leta 1928, ko je pristal na ponudbo kralja Aleksandra Karađorđevića in v skrajno napetih razmerah po skupščinskih streljih prevzel položaj premiera. Šestojanuarsko vlado je predvsem zaradi stiskanja unitarističnih klešč zapustil septembra 1930, konec leta 1932 pa je oblikoval znamenito federalistično *Slovensko deklaracijo*. Še pred tem, maja 1932, je ob svoji šestdesetletnici doživel široko narodno in politično pritrditev svoji voditeljski osebnosti. Avtor spomni, da je bila zaključna pesem Koroščeve proslave v Unionovi dvorani v Ljubljani *Zdravljica*, ki je »dobila status narodne himne na politični prireditvi, skoraj šest desetletij pred njeno uradno razglasitvijo v takratni slovenski republiški skupščini«. (331) Z deklaracijo Korošec ni postavljaj pod vprašaj zvestobe jugoslovanski ideji, vseeno pa ga je pripeljala v dobro leto in pol trajajočo konfinacijo. Naj povemo, da je Aleksander Korošca sicer cenil: ob neki priložnosti je dejal, da je politik velikega formata, ustvarjen za večjo deželo, kot je Slovenija, in za državo, znatnejšo od Jugoslavije. (551)

Z marsejskim atentatom oziroma Aleksandrovo smrtjo leta 1934 je bilo konfinacije konec, Korošec pa se je leta 1935 »na oblast vrnil v velikem slogu«. (362) Znova je postal notranji minister in eden od najmočnejših ljudi v državi. Z vrnitvijo v državni vrh leta 1935 je še četrtič pomagal reševati kraljevino Karađorđevićev. Kot notranji minister je dosledno postopal proti komunistom, vodil ostro politiko proti nacistični dejavnosti in nemštvu v Sloveniji in Jugoslaviji in nastopal kot dosleden nasprotnik prostožidarjev. Njegov vpliv se je začel odražati tudi v diplomaciji, saj je skoraj podvojil odstotek Slovencev na zunanjem ministrstvu. Avtor tukaj opozori še na vprašanje strankarske discipline in ideoloških razhajanj v katoliškem taboru ter vzdrževanje neomajne vodstvene avtoritete v stranki, kar je bila zahtevna naloga celo za politika

Koroščevega formata. Med ključnimi zarezi v tedanjem Koroščevem delovanju predstavi tudi njegovo odstranitev iz vlade decembra 1938, za katero je poskrbel njen predsednik Milan Stojadinović. Korošča je umaknil na mesto predsednika senata. Sledila je Koroščeva mojstrovina februarja 1939, ko je z dovršeno politično igro izpeljal demontažo njegove vlade. V letu, ko je spodnesel Stojadinovića, pa se mu je ponesrečila zelena trialistična prenovitev Jugoslavije, saj so ob sklenitvi znanega sporazuma Cvetković-Maček Slovence zaobšli.

Avtor opozarja, da je bila zavezanost Jugoslaviji značilna tudi za večer Koroščevega življenja, čeprav se je zavedal, da tedanje prilagajanje nacističnim načrtom zahteva razmislek tudi o drugih državnopravnih možnostih. Dejansko pa je bil prepričan, da je najslabša Jugoslavija za Slovence najboljša rešitev: »izbire nimamo«. (500, 503) Koroščev obrat v smeri sil osi, ko je bil v letu pred smrtjo na položaju prosvetnega ministra v službi antisemitske politike, lahko razumemo kot izrazito pragmatično odločitev ob padcu versajskega sistema. Prizadeval si je, da bi zaščitil državo pred napadom osnih sil in posledično njenim, za Slovence usodnim, razkosanjem. Ko je ob okupaciji Jugoslavije leta 1941 do tega prišlo, ga ni bilo več med njimi. Umrli je 14. decembra 1940.

Koroščevo politično delo v kraljevi Jugoslaviji je ključno zaznamovalo tedanji slovenski razvoj in narodni položaj. V drugi polovici dvajsetih in nato še tridesetih let je omogočilo tudi neformalno, »tiho« slovensko avtonomijo. Avtor utemeljeno opozori, da so bili Koroščevi uspehi uresničljivi samo, če bi bila njegova stranka del beograjskih vladnih političnih sil, tega pa brez nenehnega taktičnega manevriranja ni bilo mogoče doseči. Monografija o njem, ki smo jo zdaj dobili, nam prepričljivo pokaže delovanje slovenskega narodnega voditelja v času med svetovnima vojnama in enega izmed ključnih slovenskih politikov 20. stoletja. Veliki manko v slovenskem

zgodovinopisju je presežen. In to z novo standardno monografijo o politični zgodovini prve Jugoslavije in prek delovanja prvaka SLS Slovencev v njej. Njena dodatna vrednost sloni še v bogatem in pretehtano izbranem slikovnem gradivu.

Zaključimo lahko z naslednjo poglavitno avtorjevo mislijo: Ob nastopu okupatorskega časa je bilo »eno gotovo: ne samo, a vendar v veliki meri je prav njegova (Koroščeva – op. J. P.) zasluga, da zavesti o povezanosti Slovencev in njihove pravice do samoodločbe ni bilo več mogoče izbrisati. Tega niso uspeli niti okupatorji z brezobzirno politiko nasilja in razkosanja slovenskega etničnega ozemlja niti centralistično-unitaristični poskusi dela komunističnega vodstva v drugi Jugoslaviji. Dobra tri desetletja po razpadu jugoslovanske in nastanku samostojne slovenske države je tako mogoče trditi, da prav ob omenjenem Koroščevem dosežku v historični perspektivi zbledijo tudi njegove politične zmote in človeške šibkosti.« (571–572)

Jurij Perovšek